

ՄԱՆԿԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

858

Ա-52

թիի 11

ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԱՐԽԱՆԻՔ
ՏՈՐՈՆՅՈՒ ՂԻՒՅԱԶՆԵ
ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԱՆՈՒՍԱԿԸ

ԱՅ

10

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՏԱՎԱՃԱՌ

ՌՈՒՄԱՆՈՑ ՄԷՉ ԴԻՄԵԼ

ՊՈՒՔՐԷՇ՝ ա) «Մասիս»-ի քարտուղարության՝ B-dul Maria, 8 Ժ-5-8-ը
բ) «Արազ»-ի եւ «Հայ Մամուլ»-ի խմբագրությանը
գ) Պ. Յ. Ճգնաւորեանի B. P. 489

ԳՈՆՍԹՈՆՅԱ՝ Պ. Արսէն Տէյիրմէնճեանի Str. Ştefan cel Mare, No. 60

ՊԱՋԱՐՃԸԳ՝ Պ. Նազարէթ Դազազեանի Str. Alex. Ion Cuza, No. 38

ՍԻԼԻՍՅՐԱ՝ Պ. Խաչատուր Եգանեանի Str. Gen. Istrate, No. 8

ՓԼՈՒՇՏ՝ Պ. Նշան Մականեանի Str. Pantofari, No. 6

ԿԱԼԱՑ՝ Պ. Ա. Միսաքեանի Str. Sf. Spiridon No. 28

„MASIS“

SOCIETATE ANONIMA DE EDITURA

CAPITAL SOCIAL LEI 500.000

SEDIUL — BUCUREŞTI — B-dul MARIA No. 8 Etaj II

855
Ա-52

30 MAY 2011

06 AUG 2010

«ՄԱՍԻՍ» Ռ-ՀԱՅ ՀՐԱՏ. ԱՆԱՆ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԹԻԻ 11

ԷՏՄՕՆԹ ՏՄՄԻՉԻՍ

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԱՐԺԱՆԻՔ

ՏԱՐՕՆՑԻ ՓՈՔՐԻԿ ԴԻԻՑԱԶՆԸ

ՔԱԶԱՐԻ ԱՆԱՌԱԿԸ

Տպարան «Ասորիա» Ե. Սարգսեանի
Բիբոս Կուլիան 14 Պ a i f r e o

1935

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԱՐԺԱՆԻՔ

Ուսուցչին հետ քաղաքապետարան գացինք, տեսներու համար, քաղաքային արժանիքի շքադրամին տրուիլը՝ այն տղուն՝ որ իր ընկերը ազատած էր ֆո գետէն:

Քաղաքապետարանի ճակատի պատշգամին վրայ կը ծածանէր եռագոյն մեծ դրօշ մը:

Մտանք պալատին բակը:

Արդէն բազմութիւնը լեցուած, խոնուած էր հոն: Խորը կը տեսնուէր կարմիր սփռոցով սեղան մը, վրան թուղթեր և ետեւը՝ շատ մը ոսկեգօծ թիկնաթոռներ որոնց վրայ պիտի բազմէին քաղաքապետն ու խորհրդականները: Քաղաքապետարանի բարապանները հանդիսաւոր կերպով կեցած էին հոն՝ կապոյտ ներքնակներով և ճերմակ գուլպաներով: Գաւիթին աջակողմը, մետալներ կրող քաղաքապահ զօրքերու վաշտ մը և մաքսային պահապաններու խումբ մը շարք էին կազմած. միւս կողմը ջրհանկիրները՝ տօնական տա-

ըագով, և շատ մը խառն զինուորներ՝ հեծելազորքերու, արձակամարտներու, ուժաձիգներու որոնք եկած էին հոն դիտելու համար: Յետոյ խուռն բազմութիւն ազնուական և ժողովրդական մարդերու, սպաներու, կիներու և տղաներու որոնք եկած էին տեսնելու փառքը ազատարար պատանիին:

Մենք տեղաւորուեցանք այնտեղ ուր վարժաւաններու աշակերտներ կեցած էին: Տասնէն տասնևութը տարեկան խումբ մը տղոց բարձրաձայն խօսակցութիւններէն կը հասկցուէր որ անոնք Փոյի արուարձաններէն՝ մետալ ստացող տղուն ծանօթներն ու ընկերներն էին:

Քաղաքապետարանի բոլոր պաշտօնեաները կեցած էին վերի բոլոր պատուհաններուն առջեւ, զբաւոնի օթեակն ալ լեցուած էր բազմութիւնով, իսկ անոր դիմացի օթեակը ասեղ ձգելու տեղ չէր մնացած թաղային դպրոցներու աղջիկներէն. շատ մը զինուորականներու աղջիկներ գեղեցիկ կապոյտ քողեր առած էին վրանին: Մթանչելի հանդիսաւորութիւններով թատրոն մըն էր կարծես: Ամէնքը անհամբեր և անձկութիւնով կը նայէին կարմիր ծածկոցով սեղանին սպասելով կատարուելիք արարողութեան: Երաժշտական խումբը մեղմօրէն կը նուագէր գաւիթին խորը, արեւը ցաթած էր բարձր պատերուն վրայ: Գեղեցիկ էր տեսարանը:

Յանկարծ գաւիթէն, օթեակներէն և պատուհաններէն սկսան ծափահարել ամէնքը:

Աւելի լաւ տեսնելու համար ոտքիս ծայրերուն վրայ բարձրացայ՝ լարուած ուշադրութիւնով:

Կարմիր սեղանին ետեւը խոնուած ամբօխը յարգալիւր անցք մը կը ճեղքէր ճամբայ տալու համար

մարդու մը և տիկնոջ մը որոնք տղու մը ձեռքէն բռնած կը յառաջանային յամրաբար:

Իր ընկերը խեղդուելէն ազատող տղան էր:

Մարդը, հայրը անոր, որմնադիր մըն էր, տօնական զգեստ հագած, իսկ կինը, իր մայրը, կարճահասակ ու խարտեաշ, սեւ զգեստ ունէր: Տղան ալ մօրը պէս խարտեաշ ու փոքր էր՝ գորշ զգեստներով:

Հայր, մայր ու զաւակ, տեսնելով այդ անագին բազմութիւնը և լսելով խլացնող ծափահարութիւններն ու կեցցէներու աղաղակները, ըստէ մը քարացած կեցան յուզումի մէջ, նայուածքնին դէպի վար ու անշարժ:

Բարապան մը դէպի աջակողմեան աթոռ առաջնորդեց զանոնք:

Վայրկեան մը լուռ մնալէ յետոյ ամբօխը կըրկին սկսաւ ուժգին ծափահարութիւններու: Տղան դէպի վեր պատուհաններուն նայեցաւ, գլխարկը ձեռքին մէջ բռնած, ուր ըլլալը չգիտցողի շուարած վիճակ մը ունէր:

Մեր մօտը կեցող Փոյի արուարձանի տղաքը կը կարկառուէին, շարժուձեւեր կ'ընէին անոր և կը կանչէին ցած ձայնով, — Փի՛ն Փի՛ն, Փի՛նօ՛թ: — Յարատեւ կանչելով, լսել տուին վերջապէս: Տղան իրենց նայեցաւ և ժպիտը ծածկեց գլխարկին տակ:

Որոշուած վայրկեանին պահակազօրքերը կեցան պատրաստ:

Քաղաքապետը ներս մտաւ՝ շատ մը պարոններու հետ:

Քաղաքապետը, բոլորովին սպիտակ, եռագոյն լայն գօտին մէջքը, աթոռին առջեւ կեցաւ ոտքի

վրայ, իսկ միւսները՝ երկու քովերն ու ետերը:

Նուագախումբը դադրեցուց երգը, քաղաքապետը նշան մը ըրաւ, լռեցին ամէնքը:

Սկսաւ խօսիլ: Լաւ չլսեցի իր առաջին խօսքերը, բայց հասկցայ որ տղուն քաջագործութիւնը կը պատմէր հանդիսականներուն: Յետոյ իր ձայնը բարձրանալով, որոշ և հնչուն, տարածուեցաւ բոլոր գաւիթին վրայ, այլեւս ոչ մէկ բառ չկորսնցնելով հասկըցայ ամէնքը: — ...Երբ եզերքէն տեսաւ իր ընկերը որ այլեւս իր լողալու չափն ու ձեւը կորսնցուցած թալ թալ կը խաղար արդէն մահուան վտանգին մէջ, իսկոյն հանեց զգեստները և առանց վարանելու վազեց դէպի ջուրը: — Մի երթար, կը խեղդուիս, կը պռային իրեն, բայց կարեւորութիւն չտուաւ այդ կոչերուն, վազեցին, բռնեցին զինքը որ ետ կեցնեն իր դիտաւորութենէն, ձեռքերնէն փախաւ, անունովը կանչեցին, ինք արդէն նետուած էր ջրերուն մէջ:

— «Ուռած, կատղած էր գետը, սոսկալի բան էր պայքարիլ անոր ուժերուն դէմ նոյնիսկ մեծ մարդու մը համար, բայց ինք իր փոքր մարմնին և մեծ սրտին բոլոր թափովը դիմագրտուեց մահուան. հասաւ, բռնեց դժբաղդը այն ըռպէին երբ արդէն ջուրին տակը կ'իջնէր, վեր քաշեց զայն, կռուեցաւ կատղած ալիքներուն հետ որոնք կը ջանային պարուրել և ընկլուզել ինքն ալ իր առարկային հետ: Քանի մը անգամ կորսուեցաւ կոհակներուն տակ, ընկերը կը ջանար իրեն փաթթուիլ և անգիտակցօրէն խանգարել իր ազատարարին ճիգն ու ուղղութիւնը, բայց ինքը պահեց պաշարիւնութիւնն ու գիտակցութիւնը նորէն դուրս գալով ջրերուն տակէն և յանդուգն ճիգերով յամառեցաւ իր սուրբ նպատակին մէջ, ոչ թէ տղու մը այլ մեծ մար-

դու մը, հօր մը պէս որ կը մաքառի իր միակ որդին, իր յոյսն ու կեանքը փրկելու համար:

Վերջապէս Աստուած չթողուց որ ապարդիւն լիայ այս տեսակ վեհանձն արիութիւն մը: Լողացող տղան հսկայ գետէն խլեց զո՛հը՝ ցամաք բերելով զայն: Գետափին վրայ ինքզինքը գտնելու և իր յոգնած շունչն ու անդամները կազդուրելու մասին չխորհեցաւ բնաւ, ուրիշներուն հետ միացած աշխատեցաւ անոր առաջին դարմանումին, յետոյ միս մինակը վերադարձաւ տուն՝ պարգամիտ կերպով իր ըրածը պատմելու համար ծնողներուն:

— «Պարոններ: Գեղեցիկ, յարգելի է մարդուն գիւցազնութիւնը: Սակայն տղուն մէջ, ուր ոչ մէկ փառասիրութիւն կամ շահախնդրութիւն բոյն չէ դրած տակաւին, աստուածային է գիւցազնութիւնը: Որովհետեւ տղուն ուժերը յանդգնութիւն չեն ներշնչեր իրեն, բան մը չենք սպասեր տղէն, զերծ է ան պարտականութենէն: Տղան արդէն ագնիւ և սիրելի կ'ե-

բեւայ մեզի երբ միայն ըմբռնէ ու ճանչնայ ուրիշին գոհողութիւնը: Չեմ ուզեր աւելորդ գովեստներ շռայլել այսպիսի պարզ մեծութեան մը վրայ: Ահաւասիկ հո՛ս ձեր առջեւ կը գտնուի քաջասիրտ ու ազնիւ ազատարարը: Զօրականներ, ողջունեցէ՛ք զինքը իբրեւ եղբայր մը, մայրե՛ր, օրհնեցէ՛ք զէնքը իբրեւ որդի մը. տղա՛ք, մի մոռնաք իր անունը, ձեր մտքին մէջ լաւ դրօշմեցէ՛ք իր զէմքը որ չջնջուի երբեք անիկա ձեր յիշողութենէն և սրտէն:

—«Առաջ եկուր, տղայ: Յանուն իտալիոյ թագաւորին կու տամ քեզի քաղաքային արժանիքներու մետալը»:

Բազմաթիւ բերաններէ ժայթքած կեցցէ՛ մը թնդալով արձագանգեց բովանդակ պալատը: Քաղաքապետը մետալը սեղանին վրայէն առնելով կտխեց տղուն կուրծքը: Յետոյ գրկեց զայն ու համբուրեց:

Մայրը աչքերուն տարաւ ձեռքը, իսկ հայրը վար կախեց իր գլուխը»:

Քաղաքապետը սեղմեց երկուքին ալ ձեռքերը և գեղեցիկ ժապաւէնով մը կապուած շքանշանին հրամանագիրը յանձնեց ազատարար տղուն մօրը:

Յետոյ տղուն դառնալով ըսաւ.— Քեզի համար փառաւոր ու քու ծնողքիդ համար երջանիկ այս օրուան յիշատակը թող բոլոր կեանքիդ մէջ պահէ քեզ առաքինութեան և պատուոյ ճամբուն մէջ: Երթաւ բարով:

Քաղաքապետը գուրս ելաւ, երաժշտախումբը նուագել սկսաւ, և ամէն բան աւարտած էր կարծեօ երբ ութէն ինը տարեկան տղայ մը կնոջմէ մը առաջ մղուելով ջրհանկիրներու վաշտը ճեղքեց և խոյացաւ:

Ղէպի շքանշանով վարձատրուած տղուն, ու գիրկընդխառնուեցաւ անոր հետ:

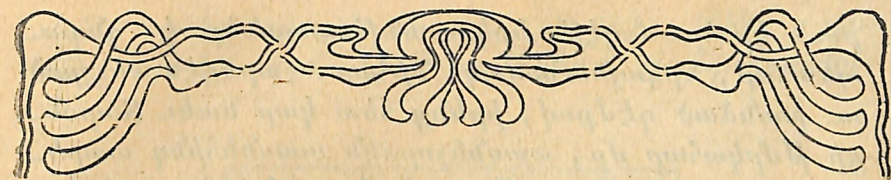
Կրկին թնդաց գաւիթը կեցցէներու և ծափերու ձայներով, ամէնքը հասկցած էին ամիջապէս թէ Փօզետէն փրկուած տղան էր որ կու գար հանդիսաւոր կերպով շնորհակալութիւն յայտնել իր ազատարարին: Յետոյ զայն համբուրելէ վերջ, անոր թեւը մտնելով միասին քալեցին զէպի դուրս: Երկուքը առջեւէն, հայրն ու մայրը ետեւէն ուղղուեցան զէպի դուռը: Իրենց անցքին ճամբայ կը բանային զօրականներն ու պահապանները, իսկ բազմութիւնը զէպի առաջ կը նետուէր և ոտքի ծայրերուն վրայ կ'երկննար տեսնելու համար ազատուած և դիւցազն պատանիները: Անցքին մօտը գտնուողները անոր ձեռքերուն կը դպցնէին ձեռքերնին, և երբ կ'անցնէր դպրոցականներու առջեւէն ամէնքը գլխարկնին օդին մէջ շարժելով կեցցէ պողպան քանի մը անգամ: Իսկ Փոյի արուարձանիները մեծ աղմուկով տղուն թեւերէն և զգեստէն քաջքեցին գոչելով,— Փի՛ն, կեցցես Փի՛ն:

—Ճիշդ իմ առջեւէս անցաւ: Բոլորովին կարմրած էր երեսը գոհունակութենէն, մետալին ժապաւէնը ճերմակ, կարմիր ու կանանչ էր: Իր մայրը կուլար ու կը ժպտէր, հայրը պերեւեշտը կ'ոլորէր մէկ ձեռքով որ յայտնի կերպով կը դողդղար ջերմ ունեցողի պէս:

Պատուհաններէն ու օթեակներէն ծափեր ու կեցցէներ կը տեղային: Այն պահուն երբ գաւիթին տակ պիտի մտնէին զինուորականներու աղջիկներուն օթեակէն՝ ծաղիկներու, մսնուշակի և մարգարտածաղկի փունջերու տարափ մը թափեցաւ վար, տրդուն, հօրը և մօրը գլուխներուն վրայ: Շատերը

շտապեցին ժողուել գետին ինկած ծաղիկները և տալ
տղուն մօրը :

Իսկ անդին , գաւթին խորը , երաժշտախում-
բը հանդարտ կերպով ամէնագեղեցիկ եղանակ մը կը
նուագէր , նման այն անթիւ արծաթեղէն ձայներուն-
որ հետզհետէ կը նուաղին , դանդաղ հեռանալով գե-
տեղերքէ մը :

ՏԱՐՈՆՅԻ ՓՈՔՐԻԿ ԴԻԻՑԱԶՆԸ

Ճակատամարտի միջոցին մեր բանակի հետե-
ւակազօրքէն վաթսունի չափ զինուորականներ զըր-
կուած էին գրաւելու համար բարձունքի մը վրայ
առանձին շինուած տուն մը որուն զիրքը կ'իշխէր
Թշնամին ձեռքը եղող բաւական մեծ տարածու-
թեան մը վրայ : Տարաբաղդաբար սակայն մերիները
յանկարծ յարձակման ենթարկուելով թուրքերու
կողմէ , հաղիւ ժամանակ ունեցան ապաստանիլ տան
մը մէջ , դաշտին վրայ քանի մը մեռած ձգելէ յե-
տոյ :

Կարկուտի պէս կապար կը տեղացնէին թուր-
քերը այն տան վրայ որուն դռները լաւ մը փակելէ
վերջ երկու յարկերու պատուհաններէն կը կրակէին
մերիները Թշնամին վրայ :

Թշնամին հետզհետէ մօտենալով կիսաբոլոր
շրջանակ մը կը կաղմէր տանը շուրջը՝ միշտ աւելի
աատկացնելով գնդակներու կարկուտը : Մերիներ-

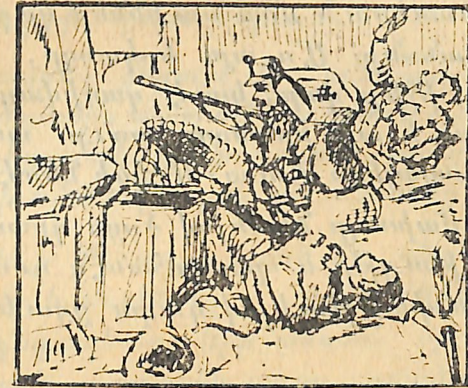
բուն կը հրամայէին երկու ենթասպաներ և գնդապետ մը, երկայնահասակ, նիհար, արեւէն սեւցած ու խանձած դէմքով, իրենց հետ կար նաեւ Տարօնցի թմբկահար մը, տասնևչորսէն տասնևհինգ տարեկան, բայց մանրուք մնացած փոքրիկ մը, երկու սեւուլիկ խոշոր, կրակոտ աչքերով, ժիր ու վառ վռուն:

Գնդապետը վերի յարկէն հրամաններ ընելով կը վարէր կռիւը, իր թելադրութիւնները չոր և վճռական էին իր արտայայտութեան պէս: Տարօնցի տղան աթոռակի մը վրայ ելած, վիզը կ'երկարէր աւելի լաւ նշմարելու համար թշնամիին շարժումները: Կրակի և կապարի փոթորկին մէջէն կը նշմարէր ան թուրք զինուորներու բազմութիւններ որոնք հետզհետէ կը յառաջանային դէպի տնակը:

Այդ տունը շինուած էր գահավէժի մը ծայրը, և զառիվայրին վրայ բարձրադիր պատուհան մը միայն ունէր: Թուրքերը չէին կրնար հարուածել այդ կողմէն, մինչդեռ ճակատէն և երկու քովերէն զօրխային կրակ կը տեղար շարունակ: Ոչ ապակի էր մնացած ոչ առաստաղ, բոլորը ջարդ ու փշուր, պատերը ծակծկած, շատ տեղ բացուածքներով խարխուրած, կղմինտրները արձակուած կապարներէն կտորտուած, թոցուած, և ամբողջ տան ներսն ու դուրսը փոշիի թանձր ամպով մը պատած:

Մերիներուն թիւը կը քիչնար հետզհետէ, որովհետեւ նշանառու զինուորները յանկարծ թշնամիէն գնդակ ընդունելով կ'իյնային կռակի վրայ, մեռածը այս կողմը քաշելով ուրիշ մը կը բռնէր անոր տեղը, ո՛րը ճակատէն զարնուած էր, որը բազուկէն, ոմանք իրենց վէրքերու ցաւի սաստկուած թենէն վեր վար կը վազէին խենթերու պէս և ո-

մանք ալ կը տքային հոգեվարքի մէջ: Մինչ այս մինչ այն կը սեղմուէր թշնամիներու կիսաբոլորակը:

Գնդապետը սկսաւ անհանգստութեան արտայայտութիւններ ընել, վճռական քայլերով դուրս ելաւ սենեակէն և յիսնապետին բաներ մը ըսելով բարձրացաւ ձեղնայարկը: Յիսնապետը անմիջապէս Տարօնցի տղուն դառնալով նշան ըրաւ անոր որ իրեն հետեւի, տղան վազելով հետեւեցաւ յիսնապետին և երկուքը միասին մտան ձեղնայարկի այն սենեակը ուր գնդապետը լուսամուտին կռթնած արագ արագ բաներ մը կը գրէր թուղթի կտորի մը վրայ:

Գնդապետը թուղթը ծալլեց, իր ցուրտ ու սեւ բիրերը տղուն ուղղելով ըսաւ:

— Թմբկահար:

Տարօնցի տղան ճակտին տարաւ ձեռքը:

Գնդապետն ըսաւ. — Դուն արիասիրտ հայորդի մըն ես:

Տղուն աչքերը կրակ էին կտրած:

— Այո՛, պարոն գնդապետ, — պատասխանեց :

— Հո՛ն, վար նայէ՛, — ըսաւ գնդապետը, դէպի լուսամուտ ուղղուելով, — նայէ՛, դաշտին մէջ ան հեռուի ծառերուն մօտ սուրիներ կը շողան : Մերիններն են անոնք : Ա՛ռ այս երկաթողը, փաթթուէ սա ջուանին, իջի՛ր վար, կտրէ՛ դառիվայրը, վազելով հասիր հոն և այս երկաթողը տո՛ւր առաջին անգամ տեսած սպայիդ : Շուտ : Մէկդի նետէ՛ մախաղդ :

Տղան մախաղը նետելով ծոցը դրաւ գնդապետին տուած թուղթը և պատուհանէն դուրս երկրնցած ջուանին փաթթուելով դուրս ցցուեցաւ պատուհանէն :

— Քե՛զ տեսնեմ, Վրո՛յր, ըսաւ գնդապետը վերէն — մեր գունդին փրկութիւնը կապուած է քու սրունքներէդ և ճարպիկութենէդ :

— Անհոգ եղիր, պարոն գնդապետ, — պատասխանեց տղան և սկսաւ սահիլ վար :

— Ծո՛ւէ՛, վար իջած ատենդ — ըսաւ դարձեալ գնդապետը՝ յիսնապետին հետ ջուանը բռնելով :

— Մի՛ տարակուսիք :

— Աստուած հետդ ըլլա՛յ :

Քանի մը վայրկեանէն Վրոյր գետինն էր արդէն, յիսնապետը ջուանը վեր քաշեց և աներեւոյթ եղաւ. գնդապետը անգամ մըն ալ լուսամուտին մօտենալով տեսաւ որ տղան վար կը սլանար դարեւանդէն :

Մինչդեռ գնդապետը կը յուսար թէ տղան պիտի կարենար փախչիլ առանց տեսնուելու, յանկարծ նշմարեց որ տղուն ետեւէն և առջեւէն հինգ վեց անգամ փոշիի փոքրիկ ամպեր բարձրացան, յայտնի

եղաւ որ թուրքերը զայն տեսած ըլլալով գնդակներ կ'արձակէին անոր վրայ, և այդ փոշիի ամպերը յառաջ կու գային հողին եկած գնդակներէն, բայց տարօնցի տղան կը շարունակէր վազել՝ կարեւորութիւն չտալով թուրքի գնդակներուն :

Գնդապետը ցնցում մը ունեցաւ յանկարծ՝ տեսնելով որ գետին տապալեցաւ տղան : — Սպաննուեցա՛ւ, — գոչեց, դէմքը խոժոռած, բայց անմիջապէս նորէն ոտքի ելնելով տղան շարունակեց իր վազը :

— Կ'երեւի թէ ոտքը բանի մը անցնելով ինկաւ պատահմամբ և նորէն ելաւ ու կ'երթայ, — ըսաւ ինքնիրէն գնդապետը : Երբ տեսաւ որ կաղնիկաղն կ'երթայ տղան, — ուրեմն ոտքը դարձած ըլլալու է մտածեց :

Տղուն չորս կողմը սկսան շատնալ փոշիի ամպերը, տղուն վազքը չկեցաւ սակայն, թէեւ քիչ մը դեղկկոտ ու կաղ բայց միշտ կ'երթար ան, կը շարժէր դէպի հեռուի սուրիները : Տղան մօտեցաւ անոնց, անցաւ փտանդի գիծը :

Գնդապետը ուրախութեան բացագանչութիւն մը արձակեց, փրկուած էր տղան : Սակայն վայրկեաններու ինդիր էր իրենց կորուստը, տղան աւելի արագ պէտք է հասնէր և յանձնէր այն թուղթը որով օգնութիւն խնդրած էր գնդապետը իրեններէն, մէկ քանի վայրկեանի ուշացումը իրենց մահն էր բոլորովին : Կամ պէտք է մեռնէին և կամ անձնատուր ըլլային թուրքերուն, ինչ որ մեռնել կը նշանակէր դարձեալ, որովհետեւ հայ գերիները անմիջապէս կ'սպաննուէին թուրքերէն :

Տղուն վազքն ու քալուածքը սկսած էին հետզհետէ աւելի կորանցնել իրենց կանոնաւորու-

թիւնը: Քիչ մը տեղ ուժով վազելէ վերջ կը կենար յանկարծ, յետոյ դանդաղ, կաղկաղ շարունակելով քալել նորէն կը վազէր՝ միշտ իյնալու հակամէտ, երբեմն իյնալու պէս ըլլալով յոգնած ճիգեր կ'ընէր ինքզինքը հաւաքելու:

— Անպատճառ գնդակ մը դպած է այս սողուն, կ'ըսէր գնդապետը, անձկութեամբ դիտելով սողուն գնացքը: Եւ իբրեւ թէ սողան լսէր իր ըսածները, հեռուներէն, գնդապետը կը խրախուսէր զայն ինքնիրենը խօսելով անոր.

— Արեւդ սիրեմ, քիչ մ'ալ, անուշիկ կորիւնս:

Բայց գնդակները անդադար կը սուրային տղուն ետեւէն և գնդակներէն բարձրացող բուռ բուռ փոշիները հովը կը տանէր ցանել անտէր մնացած ցորենի արտերուն, հայկական քրտինքներու ծովերուն վրայ:

Միևնոյն ատեն դժոխքի էր վերածուած մերիկներուն ապաստանած տունը: Տանիքի կղմինտրները գնդակներէն աւլուած, ամէն կողմը ծակծկած և փրփած, մեռածներ, վիրաւորներ ծածկուած փոշիներու տակ, օրհասական կատաղի կռիւ, հայհոյանք, աղաղակ:

Այդ միջոցին սպայ մը գնդապետին մօտենալով ըսաւ որ թուրքերը առանց դադրեցնելու կրակը, ճերմակ դրօշ կ'երերցնեն որպէսզի անձնատուր ըլլանք իրենց:

— Պատասխան մի տաք, — պոռաց խմբապետը առանց նայուածքը հեռացնելու վրոյրէն որուն երբայր կը նշմարուէր հեռուն և որ կարծես չէր քալեր ալ, ինքզինը կը քաշքշէր դժուարով:

— Քալէ, շարժէ քիչ մը անպիտան, կ'ըսէր

գնդապետը ակռաները սեղմելով. — սատկէ, մեռի՛ր, բայց քալէ:

Յետոյ սոսկալի անէծք մը հանեց բերնէն:

— Վ'այ, խայտառակ ծո՛յլ, նստա՛ւ:

Նոյն պահուն սողուն գլուխը անյայտացաւ բորովին ցորենի արտերուն մէջ, բայց վայրկեան մը վերջ նորէն երեւնալով վերջապէս ծածկուեցաւ մացառներուն ետև ա՛լ չերևնալու պայմանաւ:

Հոն գործ չունէր այլեւս գնդապետը, թափով մը վար իջաւ, բայց գնդակներու տեղատարափ մը կը թափէր շէնքին վրայ, տունը լեցուած էր վիրաւորներով և մեռածներով, կիսամեռները կ'ոռնային կը պոռային ցաւերէն, վիրաւորուածներէն ոմանք գինովի կամ խենթի պէս վեր վար կը վազվառէին, պատերն ու գետիները ներկուած էին արիւնով, տեղակալին աջ բազուկը ջախջախուած էր գնդակով մը, դռներուն առջեւ լեցուած էր դիակներով, իսկ ծուխն ու փոշին թոյլ չէին տար որ մարդ յստակ տեսնէ իր շուրջը:

— Քաջութի՛ւն, պոռաց գնդապետը զինուորներուն, — անմիջապէս պիտի համնի օգնութիւնը, արիացէ՛ք, քիչ մըն ալ:

Թուրքերը աւելի մօտեցած էին տունին, վարը ծուխերուն մէջ կը տեսնուէին անոնց ժանտատեսիլ դէմքերը և կը լսուէին վայրենի ձայներ որոնք կը հրամայէին անձնատուր ըլլալ:

Մերիկներուն դիմադրական ուժը սպառելու վրայ էր այլեւս, մահն ու վհատութիւնը մօտեցած էին տունին: Քանի մը վայրկեան դադրեցաւ թուրքական կրակը, և տիրող լուսութեան մէջ բարձրացաւ

Թուրքի մը բարբարոս ձայնը որ կը պոռար Թուրքերէն բառերով,

— Անձնատուր եղէ՛ք :

— Ո՛չ, պոռաց գնդապետը պատուհանէ մը : Եւ երկու կողմէն կրակը վերսկսաւ աւելի խիտ և աւելի սաստիկ :

Ուրիշ զինուորներ ալ ինկան : Արդէն քանի մը պատուհաններ անպաշտպան էին մնացած : Մօտեցած էր աղէտաւոր վայրկեանը : Գնդապետը բռնունցքը ու ակօսանքը սեղմած կը պոռար կտրտուած ձայնով . — Չեն հասնիր, և կատաղօրէն մէկ պատէն միւսը կ'երթեւեկէր, ձեռքը սուրին կը տանէր անձնապանուծիւն մտածելով երբ յիսնապետ մը ձեղունէն իջնելով պոռաց բարձրածայն, — կը հասնին, կը հասնին : — Այո՛, հասած են մերինները, կրկնեց գնդապետը ուրախութիւնով :

Այս աղաղակին վրայ, ամէնքը, առողջ, վիրաւոր, զինուոր, սպայ, յիսնապետ վազեցին դէպի պատուհանը, անգամ մը եւս սաստկացնելու համար զիմաղբութիւնը :

Վայրկեան մը յետոյ վարանում մը և խառնակութեան սկզբնաւորութիւն մը տեսնուեցաւ Թուրքերուն մէջ : Անմիջապէս, գնդապետը գունդ մը կազմեց ստորերկրեայ սենեակին մէջ, սուինները հրացաններուն անցնելով դուրս ելան և խոյացան թշնամիներուն վրայ :

Բայց հազիւ դուրս ելած էին մերինները երբ տեսան որ հայ կամաւորներու բազմութիւն մը «կեցցէ՛» պոռալով կը վազէ առաջ :

Թուրքերը շուարած փախուստի դիմեցին ազատելու համար հոգինին : Տունը ազատած էր ար-

դէն և հայկական հետեւակաւորքի երկու վաշտեր և երկու թնթանօթներ կ'իշխէին բարձրաւանդակին վրայ :

Գնդապետը մնացած զօրքը իր գունդին հետ խառնելով հետապնդեց թշնամին, հալածելով և կոտորելով զայն :

Օրը վերջացաւ մերիններուն յաղթանակով :

Յաջորդ օրը, գնդապետը անհրաժեշտ զինուորական կարգադրութիւնները ընելէ վերջ գնաց այն հիւանդանոցը ուր տարուած էին նախօրէ օրուան վիրաւորները : Լեռան կողին վրայ, գեղեցիկ պուրակի մը մէջ փայտաշէն ամառնային ընդարձակ մէկ յարկէն հիւանդանոց մըն էր ուր կը դարմանուէին հարիւրյիսունի չափ հիւանդներ : Վայրին խաղաղութիւնը, օդին զովութիւնը, շէնքին մաքրութիւնը և գործին նուիրուած հայ տիկիներու և օրիորդներու արտաքին խնամքը քաղցրացուցած էին այդ ցաւի տունը : Մեղուաշան աշխատանք կար ներսը, չորս բժիշկներ իրենց օգնականներով և հետեւօրդներով չորս խումբ կազմած անկողնէ անկողին կը շարունակէին իրենց դարմանումի աշխատանքը . գթութեան սպասաւորներ, բամպակ վիրակապ և դեղի սրուակներ կը հասցնէին բժիշկներուն : Երբեմն կը լսուէին ցաւատանջ աղաղակներ, բացազանչութիւններ և խոնդիւններ :

Գնդապետը ներս մտնելով, ընդհանուր նայուածք մը պտտցնելէ վերջ, առաջացաւ՝ փնտռելով ծանօթները, մանաւանդ երէկի վիրաւորները : Հազիւ հասած էր անկողիններու հինգերորդ շարքին երբ փոքրիկ գլուխ մը կանչեց զինքը նուաղկոտ ձայնով .

— Պարո՛ն գնդապետ, պարո՛ն գնդապետ :

Ձեռքերը ծածկոցէն դուրս ձգած, դժգոյն ու նիհարցած տղայ մըն էր սեփ սեւ կայծկլտող աչքերով: Տարօնցի տղեկն էր, Վրոյրը որ երեկուան յաղթանակը ստեղծեց իր անձնուիրութիւնով և ճարպիկութիւնով:

— Հո՞ւ ես դուն, հարցուց գնդապետը զարմացած և խիստ գէմքով: — Ապրիս, տարոնցի կորիւն, լաւ կատարեցիր պարտականութիւնդ:

— Ձեռքէս, եկածն ըրի, պատասխանեց Վրոյր:

— Վիրաւորուե՞ր ես, ըսաւ գնդապետը, իր վիրաւորուած սպան փնտռելով մօտիկ անկողիններուն մէջ:

— Պարոն գնդապետ քսան վայրկեան առաջ կը հասնէի եթէ թուրքերը տեսած չըլլային զիս, կապարները օձերու պէս սուլելով կը վազէին առջեւէս ու ետեւէս, բաւական ատեն կձկտած վազեցի թէեւ բայց նորէն եղաւ ըլլալիքը: Յանկարծ գգացի որ աջ ոտքս չի գործեր, նախ թմրութեան պէս բան մը յետոյ սաստիկ ցաւ մը թոյլ չէին տար որ յառաջանամ ուղածիս պէս: Ոտքս հետզհետէ կը ծանրանար, ամբողջ տափաստ ու կօշիկս խիստմ եղած էին արիւնէն: Յաւը սրտիս կը զարնէր բայց չէի ուզեր ուշադրութիւն դարձնել ցաւին: Յետոյ ծարաւցայ, լեզուս վար կը քաշէին, բերանս կը չորնար և կը տապկուէր մարմինս: Կը վախնայի որ կը մեռնիմ առանց թուղթը մերիններուն հասցնելու: Կը մտածէի միայն թէ ուշացած ամէն վայրկեան մէյմէկ զոհ կը խլէ մերիններէն: Փառք Աստուծոյ սակայն որ հասայ նպատակիս, երկտողը կրցայ յանձնել մերիններուն: Այ հոգս չէր, կ'ուզէր իյնայի, կ'ուզէր մեռնէի:

— Բայց կ'երեւի բաւական շատ արիւն կոր-

սընցուցիր տղաս, որ տժգուններ հս այդքան, ըսաւ գնդապետը:

Վրոյր ձեռքովը անդին ըրաւ իսկոյն վրայի ծածկոցը, իբրեւ պատասխան գնդապետին:

Գնդապետը քայլ մը ետ քաշուեցաւ սարսափած. տղան մէկ ոտք մը միայն ունէր, իսկ միւսը կտրուած էր ազդրէն որուն վիրակապերէն արիւն կը ծլծլար տակաւին:

Այդ միջոցին հոն եկող գիրուկ զինուորական բժիշկը տեսնելով գնդապետը փոքրիկին հետ զբաղած, ըսաւ անոր.

— Շատ կը ցաւիմ, պարոն գնդապետ, այս դժբաղդ պատահիին վրայ, շատ դիւրաւ կարելի պիտի ըլլար բժշկել իր ոտքը առանց կտրելու, եթէ զարնուելէն վերջ այնքան չարաչար կերպով յոգնեցուցած և բռնադատած չըլլար զայն: Այդ արտակարգ յոգնութեան պատճառաւ յառաջ եկած սաստիկ բորբոքում մը թշուառ տղեկը զրկեց իր ոտքէն: Սակայն

շատ արիասիրտ տղայ մ'է :

— Ոտքը կտրելու դժնդակ գործողութեան ատեն ոչ մէկ ձայն չելաւ իր բերնէն , ոչ ալ արցունքի կաթիլ մը աչքէն : Հայաստանը կրնայ պարծիլ իր այս գիւցազն զաւակով : Սքանչելի տղայէ , Աստուած վրկայ :

Գնդապետին աչքերը կայծկտացին և յառած մնացին տարօնցի տղուն , յետոյ ծռելով բռնեց ծածկոցը և հայրական հոգածութիւնով ծածկեց տղուն վրան :

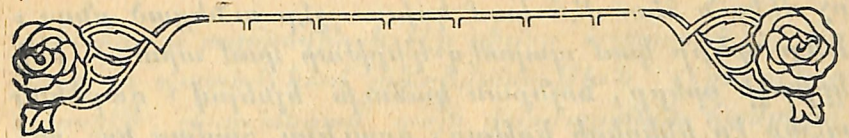
Եւ այդ խստադէմ գինուորականը որ բնաւ անուշ խօսք մը չէր հանած բերնէն իր ստորադասներուն համար , ձեռքը գլխարկին տանելով հանեց զայն :

— Պարոն գնդապետ , բացագանչեց տղան յուզուած ու զարմացած : — Ի՞նչ կ'ընես պարոն գնդապետ : Ինծի համար...

Գնդապետը սակայն ծունկի եկած կը համբուրէր տղան , ըսելով :

— Ես գինուորական մը , գնդապետ մըն եմ միայն , իսկ դուն գիւցազ մ'ես արժանաւոր :

Ու կրկին ու կրկին համբուրեց ճակատը հայ կորիւնին :

ԲԱԶԱՐԻ ԱՆԱՌԱԿԸ

Գիւղին մէջ ամէնքը գիտէին Մանուկ աղբարը : աշխատասէր և բարեկեցիկ մարդ մըն էր : Իր ջանասիրութեան շնորհիւ կրկնապատկած էր հօրմէն ժառանգած այգին ու ձիթաստանը՝ հետզհետէ որթատունկ և ձիթենի տնկելով նոր գնած արտերուն մէջ :

«Անդադար» կը կոչէին գինքը որովհետեւ պարապ կեցած չունէր բնաւ : Ինքն էր գիւղին ամէնէն կանուխ երնողը , և ինքն էր դարձեալ ամէնէն ուշ գիւղ մտնողը : Տէրտէրը մութնու լուսուն եկեղեցի գացած ատեն անպատճառ պիտի տեսնէր Անդադար Մանուկի աշխատանքի երթալը՝ բանն ու օրուան ուտելիքի պարկը իշուն վրայ տեղաւորած ինքն ալ վրան նստած :

«Աստուծոյ մարդ է» կ'ըսէին գիւղացիները առանց բացառութեան , որովհետեւ Մանուկ աղբարը

ոչ մէկուն հետ վէճ կամ կռիւ չէր ունեցած բնաւ : Լուր օրերը կամ պարտէզ կ'երթար կամ արտ , իսկ կիրակի օրերը , նոյնքան կանուխ ելնելով դարձեալ պէտք էր եկեղեցի երթար , գրաւելու համար իր սովորական տեղը ուր կը կենար մինչեւ «Օրհնեալք եղերուք» . յետոյ ժամուորին հետ դէպի տուն գացած միջոցին զրացիներուն հետ կը խօսակցէր հունձքի , բերքերու , հողը պարարտացնելու միջոցներու մասին :

Շատ անգամ բարեկամները կատակի ձեւով կը հարցնէին Մանուկ աղբօր :

— Մարդ աստուծոյ , վիճիլ կուիլ չե՞ս գիտեր դուն , օր մը վայր գայ պիտի տանի քեզ երբ լուրջ վէճի բռնուիս սէկուն հետ , վարժուած բանդ չէ որովհետեւ :

— Վարժուած եմ , վարժուած , կը պատասխանէր Մանուկ աղբար ժպտելով , ես ամէն օր կը կուռիմ հողին հետ , և ի՛նչ կռիւ տեսակ տեսակ ձեւերով որոնք կը փոխուին եղանակին համաձայն : Հողին հետ եղած կռիւը անուշ շահ կը բերէ , իսկ մարդուն հետ եղածը՝ վնաս :

Գիւղին մէջ այն քիչերէն էր Մանուկ աղբար որոնք դրամ ալ կ'ունենան : Իհարկէ , տարին տասներկու ամիս ոչ իւղը կը պակսէր իր կարասէն ոչ ալ գինին իր տակառներէն : Կովը կաթ կ'ունենար , հաւերը կ'ածէին , և տակաւին պաշարի գուբերը կէս չեղած կու գար գարունը և կը ծաղկէին պտուղի ծառերը :

Մանուկ աղբարը , ծեր մայր մը , կին մը և երեք զաւակներ ունէր որոնցմէ ամէնէն փոքրը միայն մանչ էր Սարգիս անունով : Հակառակ իր քոյրերու աշխատասէր և հանդարտ բնավորութեան , Սարգիս

անկարգ էր բոլորովին և չէր սիրեր աշխատանքը : Օր չկար որ պատիժ կամ յանդիմանութիւն չընդունէր դպրոցէն , շատ անգամ գայն վարժարանէն ճամբելու խորհուրդը եղած էր ուսուցիչներուն մէջ , բայց մօրը աղաչանքներն ու ուսուցիչներու , մէկ ու միւսին բարեացակամութիւնը փրկած էին Սարգիսը այդ ամօթալի փտարումէն :

Ինք տարեկան էր Սարգիս բայց տակաւին չէր կրնար կանոնաւոր կարգաւ քերականը , աշխատիլ և ուշադիր ըլլալ բանը չէր գիտեր , այսօրուան սովորածը մոռցած կ'ըլլար վաղը , իր ընկերները երրորդ կարգ պիտի անցնէին բայց ինքը առաջին կարգին վրայ հաստատ կեցած էր տակաւին :

Ամէն օր նոր դէպք մը կ'ստեղծէր դպրոցին մէջ , կամ մէկուն ճակատը կը պատուէր , կամ միւսին գրքին կողմը կը քայքայէր և կամ տղու մը միսը կը խածնէր անպայման :

Խրատ , պատիժ , յորդոր ծեծ չէին ուղղեր բնաւ Սարգիսը :

Մայրը շատ կը տառապէր այդ տղուն վիճակով , շատ ատեն ճարահատ կուլար տղու պէս : Իսկ հայրը ժամանակ չունէր զբաղելու Սարգիսով , քիչ մ'ալ չէր ուզեր մեծ կարեւորութիւն տալ անոր անկարգութիւններուն , խորհելով թէ կը մեծնայ և կը կանոնաւորուի :

— Քիչ մ'ալ ձգեցէ՛ք իր վիճակին , ծեծելով մեռցնելէն ոչ մէկ օգուտ չենք ունենար , ես ալ անառակ եմ եղեր պզտիկուց , իհարկէ չի մնար այդպէս ըսելով ,— կ'երթար իր բանին :

Այն տարուոյ աշնանավերջին , երբ Մանուկ աղբար իր բոլոր կութքը ներս առած և ծախած էր

աւելորդ ձեթապտուղի բերքը, կիրակի օր մը հարս-
նիքի հրաւիրուեցաւ մօտակայ գիւղէն, ուր կը բնա-
կէր մօրեղբայրը, որու աղջիկը հարս պիտի ըլլար
այն իրիկունը:

Մանուկ աղբարը որոշեց երթալ հարսանիքի իր
կնոջ և երկու աղջիկներուն հետ որոնք տասնևհինգ և
տասներկու տարեկան էին, տունը թողլով ծեր մայրը
Սարգիսին հետ:

Անձրեւոտ իրիկուն մըն էր երբ հարսնեւորները
մեկնեցան տունէն դէպի Նոր-Գիւղ՝ հարսնիքի:

Ծնողքին բացակայութենէն օգտուելով, Սար-
գիս տուն չեկաւ մինչեւ ուշ ատեն: Մեծ մօրը սիր-
տը կը հատնէր, և փոխն ի փոխ դուռն ու պատու-
հանը կ'երնէր տղան փնտռելու և տուն կանչելու հա-
մար:

Դուրսը հովը կը սաստկանար և կը ցրտէր հետդ-
հետէ, մամիկին հոգին կը քակուէր ներսը՝ մտահո-
գութենէն: Գիշեր եղած էր արդէն բայց Սարգիսը
մէջտեղ չէր ելած տակաւին: Ծերը չկրնալով դուրս
երնել ինքզինքը կ'ուտէր կը քայքայուէր: Ժամը
ինն էր երբ Սարգիսը դուռնէն ներս ինկաւ, ցեխե-
րուն մէջ թաթխուած, ձեռքերը կապ կապոյտ, քիթը
արիւնած:

Ընկերներուն հետ քարով նշանառութիւն խա-
ղալէ վերջ, վէճի բռնուած կռուած էր անոնց հետ,
երկար ատեն փողոցներուն մէջ զիրար հալածուծ, գի-
րար քարկոծած և բզբտած էին իրարու վրա գլուխ:
Սարգիս կորսնցուցած էր գօտին ու գլխարկը:

Մամիկը այդ վիճակը տեսնելով և տեղեկանալով
անոր, ինկաւ բազմոցի մը վրայ՝ խղճալի վիճակի մէջ
և սկսաւ լալ: Յետոյ լացը դադրեցնելով, նիքզինքը

շտկեց, լաթով մը սրբեց աչքերը և խոր հառաչանք-
ներու մէջ Սարգիսը դիտելով ըսաւ անոր:

— Մեղք ինծի որ այնքան կը սիրեմ քեզ,
դուն զիս սրտաբեկ պիտի դրկես գերեզման: Սիրտ
ըսուած բանը գոյութիւն չունի կուրծքիդ տակ: Այն
պահուն երբ ես մոմ եղած կը վառիմ առջեւդ, դուն
օգտուելով հօրդ ու մօրդ բացակայութենէն մինչեւ
գիշեր կը քարկոծես ու կը քարկոծուիս որպէսզի այս-
տեսակ անպատիւ վիճակով մը մտնես տուն և լաց-
նես ծեր մեծ մայրդ:

Երանի թէ շուտ մեռնէի և չտեսնէի այն վիճակը
որուն կը դիմես այս փոքրիկ հասակէդ: Բոլոր քեզի
պէս եղողները վերջ ի վերջոյ տխուր կեանք մը
վերջացուցին բանտերու մէջ: Անոնք ալ երբ պատիկ
էին, քեզի պէս կը փախչէին տունէն, գէշ ընկերնե-
րու հետ գէշ բաներու վարժուելէ վերջ, օր մը ծեծ,
օր մը դրամի կորուստ, օր մը դանակ քաշել, ու ա-
հա բանտը, անպատուութեան ու ամօթալի մահ վեր-
ջապէս:

— Մեղք չէ մեր պատիւին, հօրդ պարկեշտ
անունին որոնք եւս պիտի ցեխոտես վաղը սա վրայ
գլուխիդ պէս՝ մտիկ չնելով մեր խօսքերուն և խրատ-
ներուն:

Սարգիս քիչ մը հեռուն, անկողիններու շար-
քին կոթնած մտիկ կ'ընէր, իր սեւուկ նայուածքը
դէպի վար, գլուխը կախած, ցուցամատի եղունգովը
փորփրելով բարձի մը մէջի բուրդերը:

— Եւ դո՛ւն ալ պիտի ըլլաս անոնց պէս որոնք
գողութիւն կ'ընեն, գիշերները տան մը պատը ծա-

կելով, ախոռէն ոչխարներ տանելով որպէսզի ապրին անոնց միտով կամ գինով:

— Մեղք որ դպրոց կ'երթաս և վարժապետներուն ոսկի խօսքերը կը լսես, մեղք որ հայ պարկեշտ և դիւցազն ցեղին պատմութիւնը կ'իմանաս անոնցմէ, և հայ անունը կը կրես, Դուն մեր տան պատիւը արատաւորելէ յետոյ պիտի արատաւորես նաեւ ազգիդ անունը: Մեղք քեզի, մեղք քեզի...

Սարգիս չէր շարժեր տեղէն, կարծես թէ կ'ախորժէր մամիկին այդ խօսքերէն, իր յանցանքին տեսակ մը թողութիւն կը գտնէր կարծես անոր յանդիմանական խրատներուն մէջ և հլու մտիկ կ'ընէր այդ խօսքերուն անոնց շարունակութիւնը փափաքելու երեւոյթով:

Սակայն, մամիկին այդ մտավախութիւնները ճիշդ չէին բնաւ, որովհետեւ անագնիւ ու վատ հոգի չունէր Սարգիս, չար չէր անոր սիրտը: Անկարգ էր միայն, արիւնը կեռեւեփէր և չէր կրնար հանդարտ նստիլ կամ միտքը կեդրոնացնել որեւէ լուրջ աշխատանքի մը վրայ: Հայրը սկիզբէն թոյլ էր բռնած այդ տղան, անոր մէջ տեսնելով խիզախ և անձնուէր ըլլալու յատկութիւններ: Միշտ զոհաբերուող և վեհանձն եղած էր իր քոյրերուն նկատմամբ: Կը ճանչնար իր յանցանքը բայց չէր կրնար ներողութիւն խնդրել կամ զղջում յայտնել:

Մամիկը ելաւ տեղէն, մաքրեց տղան, փոխեց զգեստները և նստեցուց ճաշի:

Ճաշէն յետոյ, պառկեցնելու ատեն մեծ մայրը գրկեց Սարգիսը և համբուրելով խնդրեց անկէ որ հընազանդ ըլլայ այլեւս:

— Մօրդ մայրը լացնելու այդ անաստուած վիճակդ չտեսնեմ այլեւս, գիտես թէ որքան կը սիրեմ քեզ, Սարգիս, և սիրով պիտի զոհէի սա մնացած կըտոր մը կեանքս եթէ փոխէիր ինքզինքդ: Գիշերներով անքուն մնացած եմ օրօրոցիդ քով, բազմաթիւ անգամներ գիրկս առած եկեղեցի տարած եմ քեզ որպէսզի շնորհք տայ քեզ Աստուած: Հիւանդ եղած ատենդ քեզմէ աւելի զգացած եմ ցաւդ և տառապած միշտ: Այդ բոլորին սիրուն, կ'աղաչեմ որ փոխուիս, զգաստանաս և բարի գաւակ մը դառնաս:

Սարգիս, մեծ մօրը գիրկին մէջ, անոր սրտի հանդարտ զարկերէն և տաքութենէն օրօրուած, խօսքերէն զգածուած մտիկ կ'ընէր հանդարտ, երբ կարծես թէ տան ախոռին կողմի դուռը ձոնչեց: Սարգիս լարեց իր ուշադրութիւնը: Մամիկն ալ լսած էր այդ ձայնը բայց դուրսի հովին և անձրեւին աղմուկէն չէր կրցած գատորոշել անոր խակութիւնը:

Դրան ձայնը կրկնուեցաւ, այս անգամ ոտնաձայներուպէս անորոշ աղմուկի մը հետ: Սարգիս խռոված ելաւ մեծ մօրը գիրկէն բերանը բացած, անշարժ, մտիկ կ'ընէր ամբողջովին ուշադրութեան վերածուած:

— Բան չի կայ, հոգի է ըսաւ մամիկը, ուզելով վերստին ձեռք առնել իր խրատներու թելը:

— Վարէն ոտնաձայներ կու գան, սանդուխին երկրորդ աստիճանը ձայն կը հանէ երբ վրան կ'ոխեն, երկու անգամ իմացայ այդ ձայնը, մեծ մայր, երկու հոգի կան վարը անպատճառ:

Նորէն լուեցաւ սանդուխին ձոխնչը, և այս անգամ մամիկն ալ վրդովուելով ձեռքը քովի գալաղանին երկնցուց ոտքի ելնելու համար: Աղմուկ-

ները կը շարունակուէին և կ'որոշուէին այլեւս
դուրսի անձրեւի ձայնէն : Թէեւ զգուշաւոր բայց ու-
ժով ուրբերու քալուածքներ թունդ հանած էին
սուենն ու սրտերը :

Սկսած էին վախնալ մամ ու թունիկ : Ոտնա-
ձայները վեր կու գային կարծես , շուտով ներս պի-
տի մտնէին մարդիկը :

— Ո՞վ կայ վարը , հարցուց Սարգիս յանկարծ ,
սարսափած ձայնով :

Վայրկեան մը քար լուռ թենէ վերջ երկու
մարդիկ յանկարծ սենեակէն ներս խոյանալով , մէկը
պառաւին կոկորդը սեղմեց իսկ միւսը տղուն գլուխը
իր անութին ասակ առնելով կաշկանդեց անոր բե-
րանը՝ որպէսզի չկրնայ ձայն հանել :

Խեղճ պառաւին աչքերը դուրս կը պոռթկային
կարծես , շունչը բռնուեր և դեպի դեղին խուռնկի գոյն
էր առած սարսափէն :

Երրորդ մարդ մըն ալ երեւցաւ , միւսներուն
պէս այլակերպ դէմքով , դանակ մը բռնած ձեռքին
մէջ :

Պահ մը ցուրտ լուռ թիւն տիրեց տան մէջ :
Չարագործները նայուածքներով և գլխու շարժումնե-
րով կը հասկցնէին ինքզինքնին իրարու :

Երրորդ աւազակը , մօտեցաւ դարակներուն և
դանակը ակռաներուն մէջ բռնած բացաւ զանոնք ,
յետոյ անտուկին կափարիչն ալ կոտրելով զայն տակն
ու վրայ ընելէն վերջ բաներ մը գտաւ իր ծոցն ու
զրպանները լեցնելու :

Շատ կարճ վայրկեաններու մէջ լմացած այդ
գործողութիւններէն յետոյ նոյն ոճրագործը կրկին

ձեռք առնելով դանակը նշան ըրաւ ընկերներուն որ
թողուն պառաւն ու տղան և մեկնին :

Մամիկին կոկորդն ու տղուն բերանը սեղմող
գողերը յառաջացան դէպի սանդուխ տանող դուռը որ
փախչին շուտով :

Պառաւը հազիւ ձեռքադատուած ու շունչ ա-
ռած՝ ճիշ մը արձակեց անմիջապէս , օգնութիւն ա-
ղաղակելով :

Դանակը ձեռքին մէջ պատրաստ բռնած աւա-
զակը որ ամենէն վերջն էր մնացած խոյացաւ ան-
միջապէս պառաւին վրայ , դաշունահար ընելու հա-
մար զայն : Բայց մարդասպանին հարուածը տալու
պահուն Սարգիս նետուեցաւ դէպի իր մեծմայրը
զայն պաշտպանեբու բնազդական ուսուումով :

Աւազակը հարուածը տալէ վերջ փախած էր
ընկերներուն հետ :

Սարգիս , մեծմօրը գրկէն կամաց կամաց վար
կը սահէր երբ սթափեցաւ պառաւը և Սարգիսին գլու-
խը շոյելով հարցուց անոր .

— Գացի՞ն :

— Այո՛ , պատասխանեց Սարգիս տկար հծծիւ-
նով մը :

— Մարդասպանը սպանել ուզեց զիս բայց պա-
րապը գնաց հարուածը բարեբաղդաբար :

Սարգիս խորունկ մը տքաց՝ պատասխանի փո-
խարէն :

— Ա՛լ զիս պիտի չլացնես , հա՛ զաւակս :

— Ո՛չ սիրելի մեծմայրս , օրհնէ զիս , ներէ ը-
րածներուս համար , համբուրէ զիս և օրհնէ՛ :

— Ես միշտ կ'օրհնեմ քեզ , անուշիկ զաւակս :

Բայց ելի՛ր, որ վառեմ լոյսը և գոցենք դռները, ըսե-
լով, պառաւը կ'ուզէր ոտքի հանել Մարգիսը:

Խեղճ տղան թօշնած. լմնցած էր իր ծունկերուն
վրայ:

Իր մեծ մայրը ազատելու համար, քաջարի տը-
ղան ինքը ստացած էր դանակի հարուածը և մեռած
էր վերջին խօսքը արտասանելով — «Օրհնէ՛ գիտ»:

Մ Ե Ս Ր Ո Պ Ե Ա Ն

ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

Հ Ի Մ Ն Ո Ւ Ս Ծ 1922

ՍՕՖԻԱ.—ՊՈԼԿԱՐԻՍ.

Ամբողջ պալքաններու մէջ միակ գիշերօթիկ
հայ երկրորդական վարժարանն է, որ մասնաւորա-
բար այս տարի ազգային սեփականութիւն դառնալով
կը կառավարուի յատուկ խնամակալութեամբ:

ՃԵՄԱՐԱՆԸ հաստատուած Սօֆիայի մօտ
Բալիօլօ արուարձանին մէջ, ունի հիանալի օդ, գիշե-
րօթիկներու համար ամէն հանգստաւէտ պայման-
ներ, առատ սնունդ, մաշկական խնամք, ծայրայեղ
մաքրութիւն և հայեցի ու ընդհանուր կրթութիւն:
Արձանագրութիւնները կ'սկսին ՄԱՅԻՍԻՆ:

ՏԱՐԵԹՕՇԱԿ — լէվա 12000, վճարելի 4 մաս-
նավճարով:

Արձանագրութեան, տղայոց և դրամի փոխադ-
րութեան համար ամէն դիւրութիւն կը տրուի Պուք-
րէշի Օթանդակ Խնամակալութեան կողմէ.

B-dul Maria No. 8 Bucureşti

ՀՀ Ազգային գրադարան

„Մ Ա Ս Ի Ս“

ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՆ ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ ԼԷՅ 500,000

Պուրբէշ, B-dul Maria, Nr. 8

Ընկերութիւնս ամէն ամսու 15-ին և 30-ին հրապարակ կը հանէ մէյ մէկ գիրք 32 էջէ բաղկացեալ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆԻ

- 1) Տէրն ու ծառան եւ ուրիշ պատմութիւններ
- 2) Սասունցի Դաւիթ
- 3) Մըջիւնները
- 4) Լուսերեսն ու Վարդերեսը եւ Սագարած Աղջիկը
- 5) Ուրախ Հնակարկատը եւ Ոսկիէ Աղջիկը
- 6) Մօրը համար
- 7) Իշու մը յիշատակարանը
- 8) Արեգնազան
- 9) Գօրար, Հէնգելն ու Գրետելը, Անտառին Տնակը
- 10) Մէկ օրուան թագաւոր

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ

- Տօրք Անդեղ
- Առիւծի Տղան
- Ռէյնիկէ Աղուէսը
- Գրիմ եղբայրներու հէքեաթները ևն, ևն.

ՔԱՂՈՒԱԾՆԵՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԵԳՐԷՆ

Յօդ. 7. — Հրատարակել հայ տղոց և պատանիներու համար հայերէն դասագրքեր, գրական գործեր և հանդէսներ. տարածել հայ հասարակութեան խաւերուն մէջ արեւմտեան մշակոյթը, ինչպէս նաև ծանօթացնել օտարներուն հայ մշակոյթը:

Հաստատել յատուկ մրցանակ՝ ընկերութեան շահին մէկ մասովը, քաջալերելու համար արժէքաւոր գրական գործերը:

Տպարան „Ասորիա“

București, Tipografia „ASTORIA“ Pictor Luchian No. 14 Tel. 4.3825